

נושא במוקד: רכישת שפה בהקשר של רב-תרבותיות ורב-לשוניות

זהות ואוריינטציות דו-לשוניות: נטיות ודפוסי התנהגות בקרב סטודנטים עולים מחבר העמים בארץ

פנינה גולן-קוק

קיימת נטייה כללית בקרב העולים להביע הזדהות עם החברה הישראלית, לצד שימור תחושה של שייכות עזה לקבוצת המוצא, ללא קשר לאורך השהות בארץ ולגיל בעת העלייה. עם זאת, ככלל, משתתפי המחקר מסתייגים מאימוץ התנהגותי של התרבות המקומית ונוטים לשמר דפוסי התנהגות המבטאים את הזדהותם על התרבות והשפה הרוסית.

ניתוח קשרי הגומלין בין משתני המחקר השונים מאשר את קיומו של קשר אמיץ בין הזהות התרבותית לנטיות שפתיות. תופעה נוספת המתגלה במחקר היא העדר הקשר בין עמדות הנשאלים להתנהגות התואמת עמדות אלה.

הקדמה

החברה הישראלית, כחברת הגירה, אוספת לחיקה עולים מתרבויות שונות, שהם בעלי זהויות חברתיות שונות וכן דוברי שפות שונות.

מה עובר על אדם שגדל בסביבה תרבותית מסוימת, הנאלץ להתאים את עצמו להקשר תרבותי חדש? בספרות המקצועית המסורתית נתפס המעבר התרבותי כתהליך חד-מימדי וחד-כיווני שהצלחתו מוגדרת כהתערות מוחלטת והטמעתו של האדם בחברה הקולטת (assimilation). לעומת זאת, הגישה הרווחת בספרות העדכנית בנושא גורסת כי בעקבות ההגירה, וכתוצאה מהמפגש הבין-תרבותי בין קבוצות אתניות שונות בארץ הקולטת, עובר המהגר, כיחיד וכבן קבוצה, תהליך המכונה אקולטורציה (acculturation). חקר האקולטורציה מתייחס לתהליכים ולתוצרים (תרבותיים ופסיכולוגיים כאחד) של המפגש הבין-תרבותי.

מילות מפתח: חקר האקולטורציה, אוריינטציות דו-לשוניות, זהות תרבותית, סטטוס של קבוצה ושפה, נטיות שפתיות

ד"ר פנינה גולן-קוק היא חוקרת בכירה ומעריכה תוכניות בחינוך במכון לחקר הטיפוח בחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים.

המאמר מבוסס על עבודת דוקטורט שכתבה המחברת בהנחייתה של פרופ' עליט אולשטיין מהאוניברסיטה העברית.

ברמת הקבוצה, מפגש זה עלול להביא להתהוות מיעוטים תרבותיים בתוך המסגרת החברתית הרחבה. ברמת הפרט, תהליך זה טומן בחובו התמודדויות במספר מישורים, ובהן: גיבוש זהות חברתית-תרבותית מחודשת, הנשענת על אימוץ הזהות הלאומית של החברה הקולטת לצד שימור הזהות האתנית המקורית (Horenczyk, 2000), ובמקביל חיפוש אחר איזון 'נוח' ככל הניתן בין אימוץ השפה הדומיננטית בחברה הקולטת לשימור שפת המוצא (Olshtain and Kotik, 2000). אין ספק שהתהליכים הכרוכים בגיבוש אוריינטציות של זהות ושפה מחודשים הם מורכבים ביותר ונתונים להשפעתם של גורמים במישור האישי (נטיות אישיות) וההקשרי, ובכלל זה תפיסת הפרט את היחסים הבין-קבוצתיים במסגרת החברתית הרחבה יותר ואת המיצב (סטאטוס) היחסי של הקבוצה והשפה האתנית שאליה הוא משתייך (Schumann, 1978; Giles and Byrne, 1982). על פי התאוריה של ג'יילס וג'ונסון (Ethnolinguistic Identity Theory- Giles and Johnson, 1987), תפיסה חיובית יותר של מיצב הקבוצה/השפה וחיוניותה (Ethnolinguistic vitality) מביאה להזדהות חזקה יותר עם הקבוצה, ובעקבותיה להתפתחות עמדות חיוביות יותר כלפי שפת הקבוצה וכן להעדפת השימוש בה במצבים שונים.

בהקשר של תהליך ההגירה, מאפיינים דמוגרפיים, כולל הגיל בעת ההגירה וזמן שהות בארץ הקולטת, מוזכרים גם הם כבעלי השפעה הן ביחס לגיבוש הזהות (Liebkind, 1993; Liebkind et al., 2004) והן בהקשר של רכישת שפה שנייה ושימור שפת המוצא (Olshtain, 1998). על סמך הספרות בנושא, ההשערה היא שככל שהגיל בעת המעבר נמוך יותר וככל שהשהייה בארץ הקולטת ארוכה יותר, כן תתחזק הזדהותו של המהגר עם החברה הדומיננטית על חשבון תחושת השייכות לקבוצת המוצא וכן יגדלו סיכוייו להגיע לשליטה מלאה יותר בשפת הלאום ולהעדיף את השימוש בה על פני השימוש בשפת המוצא, שייתכן שהתפתחה פחות (אם בכלל) במרוצת השנים. למעט הסתייגויות ספורות בנדון (למשל, Liebkind et al., 2004), קיימת גם הסכמה רחבה בספרות לגבי הקשר ההדוק בין זהות לשפה. יש המדגישים את תפקיד השפה כגורם מרכזי התורם לחיזוק הקשר וההזדהות של המהגר עם קבוצה אתנית/לאומית מסוימת (Shohamy, 1999; Imbens-Bailey, 1996; Hoare, 2000; Phinney et al., 2001), ואחרים הגורסים כי עמדות, אוריינטציות והתנהגויות הקשורות בשפה מהוות דווקא **תוצר** של תחושת סולידריות והזדהות עם קבוצה אתנית, הדוברת שפה מסוימת (Giles and Byrne, 1982; Giles and Johnson, 1987; Casesnoves- Ferrer and Sankoff, 2003). המאמר הנוכחי יציג נתונים נבחרים ממחקר שבדק נטיות של זהות תרבותית, אוריינטציות דו-לשוניות והקשר ביניהם, בקרב סטודנטים עולים מחבר העמים הלומדים באוניברסיטאות בארץ (גולן-קוק, 2007). נטיות אלה נבדקו בהקשר הרחב יותר של תהליך ההגירה המושפע, כאמור, מגורמים אישיים וסביבתיים כאחד.

קליטת עלייה בישראל: העלייה מחבר המדינות מסוף שנות ה-80 ועד שנת 2001

ישראל, מדינה המגדירה עצמה כארץ קולטת עלייה, שהקמתה מושתתת על עקרון השבת יהודי התפוצות ל'בתם', דגלה באופן מסורתי בגישה מטמיעה (אסימילטיווית), שלא השאירה מקום לשימור תרבויות המוצא של קבוצות העולים שהגיעו ארצה מכל רחבי תבל. יש הגורסים כי אידאולוגיה זאת עדיין מאפיינת את הגישה הרשמית לנושא העלייה והקליטה בארץ (Ben-Remennick, 2003; Ben-Remennick, 2003).

(Rafael, 1996), בעוד אחרים טוענים כי בשנים האחרונות מתפתחת גישה פלורליסטית בנושא (Horowitz, 1999; Leshem and Lissak, 1999), המאפשרת מידה של שונות תרבותית במסגרת החברה הרחבה.

העלייה האחרונה מחבר המדינות העמידה את המדינה ואת החברה הישראלית הוותיקה בפני אתגר גדול במיוחד. בין השנים 1989-2002 הגיעו ארצה מעל 900,000 יהודים מחבר המדינות (Della Pergola and Toltz, 2003), שהיוו כ-17% מכלל אוכלוסיית היהודים בישראל. קבוצה זאת מתאפיינת בכוח דמוגרפי ובגיבוש קהילתי, לצד חיבור רגשי עז וגאווה על תרבות ושפת המוצא (Kheimets and Epstein, 2001). מאפיינים ייחודיים אלה הופכים את המפגש הבין-תרבותי למאתגר במיוחד עבור הקולטים והנקלטים כאחד.

בשלבים הראשונים של תהליך הקליטה נטו העולים הטריים לנוע, על-פי הגדרותיו של ברי (Berry, 1990), 'בין התבדלות לשילוב' (Leshem and Lissak, 2001). בהתבסס על סקרים עדכניים משנות ה-2000, לשם (2005) מצביע על שינוי מסוים בפתיחות העולים בכיוון של אימוץ התרבות המקומית ושילובה בהגדרת זהותם המחודשת, תוך שמירת אמונים לתרבות ולזהות המוצא. לצד זאת, סקרים בתחום השפה מצביעים על המשך הנטייה החזקה להעדיף את השימוש בשפת המוצא על פני השימוש בשפה העברית הדומיננטית (Remennick, 2003).

המחקר הנוכחי

1. הנחקרים

במחקר השתתפו 153 צעירים בני 18-35, יוצאי חבר המדינות הלומדים בשש אוניברסיטאות בארץ, 46% מהם גברים ו-54% נשים. כ-40% למדו באותה עת במסגרת מדעי החברה והרוח וכ-60% בפקולטה למדעי הטבע. מספר שנות ההות בארץ נע בין 3 ל-17 (כ-9 שנים בממוצע); הגיל בעת העלייה נע בין 5 ל-28 (גיל 14 בממוצע).

2. משתני המחקר ומדידתם

בהתאם לסברה הרווחת בספרות המחקרית כי תהליך האקולטורציה הוא דו-ממדי (Phinney, Horenczyk, Liebkind and Vedder, 2001), ושיש מקום למדוד בנפרד תהליכים מקבילים של שימור הישן ואימוץ (או רכישת) החדש (orthogonal assessment – Birman and Tyler, 1994), נמדדו כל משתני הזהות, השפה והסטאטוס, המוגדרים לעיל, ביחס לתרבות הרוסית וכן ביחס לתרבות הישראלית.

לצורך מחקר זה, הזהות התרבותית הוגדרה על פי-שני מרכיבים: ההזדהות הקבוצתית וכן הביטוי ההתנהגותי של הזדהות זו (לדוגמה, קיום מנהגים המזוהים עם הקבוצה). נטיות שפתיות כוללות במחקר זה: עמדות (כולל עמדות ותחושות חיוביות כלפי השפה; אוריינטציות מוטיבציוניות הנוגעות לאימוץ/שימור השפה, דהיינו ראיית חשיבות השפה כעונה על צורך אינטגרטיבי ו/או אינסטרומנטלי/מעשי; ועמדות הנוגעות להעדפת שפה מסויימת בהקשרים שונים, תפיסת היומנה השפתית (language proficiency), והשימוש בשפה (התנהגות שפתית) בהקשרים שונים (בשיחה עם אנשים שונים, בעת העיסוק בפעילויות שונות ובהתאם לנושאי שיחה מגוונים).

בהתאם לתאוריה של גרדנר (Gardner's Socio-educational Theory, 1985), שיערנו כי עמדות חיוביות כלפי שפה מסוימת יגבירו את תפיסת החשיבות של אימוץ אותה שפה או שימורה, ובעקבות כך גם את הנחרצות לרכוש אותה או, לחילופין, לשמר אותה בהצלחה. כן שיערנו כי תפיסת המהגר את יכולתו השפתית כטובה יותר תגדיל את הסיכויים לשימוש בשפה בהזדמנויות שונות.

בהקשר ההגירה והמפגש הבין-תרבותי בסביבה הקולטת נכללו מאפיינים דמוגרפיים (גיל בעת העלייה וזמן שהות בארץ) ותפיסת העולים את המעמד היחסי של הקבוצה/השפה שלהם לעומת הקבוצה/השפה הדומיננטית, במסגרת המרקם החברתי המקומי. המשתנה האחרון נמדד באמצעות גרסה מקוצרת של המדד 'Subjective Ethnolinguistic Vitality' (Bourhis et al, 1981).

3. כלי המחקר והעברתו

לצורך המחקר הנוכחי חובר שאלון סגור בעברית והוא תורגם לרוסית. שאלון זה, שכלל כמה פריטים הנוגעים לכל אחד מן המשתנים הכלולים במחקר, נבדק גם במסגרת מחקר-חלוץ שבו השתתפו 30 נבדקים, והוא תוקן בעקבות בדיקה ראשונית של מהימנות. לסטודנטים המשתתפים במחקר ניתנה האפשרות למלא את השאלון באחת מן השפות, לפי בחירתם.

4. ממצאים: מגמות עיקריות המאפיינות את דפוסי התגובה בקרב עולים

א. טבלה מס' 1 (ראו להלן) מציגה תמונה כללית (ממוצעים וסטיות תקן) של תגובות הנשאלים לגבי כל משתני המחקר, שנמדדו במקביל לגבי התרבות ושפת המוצא ולגבי התרבות והשפה המקומית. כן מוצגים תוצאות מבחני t שבוצעו במטרה לאמוד את ההבדלים בין מדדים מקבילים אלה, עבור כל משתנה בנפרד. ניתוח תיאורי מעלה מספר דפוסי תגובה בולטים המאששים על-פי רוב את ממצאי הסקרים העדכניים על עלייה זו המדווחים בספרות:

■ באופן כללי, קיימת נטייה בקרב העולים להזדהות עם החברה הישראלית וכן לשמר תחושת שייכות עזה לקבוצת המוצא. עם זאת, קיים הבדל מובהק ($t(152) = 4.11; p = .000$) בין נטייתם של העולים לשמר את תרבות המוצא כביטוי התנהגותי להזדהות עם חברה ($M = 2.65; SD = 0.44$) לבין נכונותם לאמץ התנהגותית את התרבות המקומית ($M = 2.54; SD = 0.69$); הנטייה לשמר את הישן גוברת על אימוץ החדש.

■ משתתפי המחקר הנוכחי מתאפיינים ברמה דו-לשונית גבוהה; לא נמצא הבדל מובהק בין תפיסת הנשאלים לגבי יכולתם הלשונית בשפת האם ובשפת המקום. ואולם מידת השימוש בשפה הרוסית ($M = 2.86; SD = 0.54$) גוברת באופן מובהק ($t(151) = 2.43; p = 0.02$) על השימוש בשפה העברית ($M = 2.68; SD = 0.55$), למרות שלא נמצאו הבדלים מובהקים בין עמדות הנשאלים כלפי שתי השפות.

■ כצפוי, העולים תופסים את המיצב (סטטוס) האתנולינגוויסטי של קבוצת המוצא שלהם כנחות באופן מובהק ($M = 6.07; SD = 1.32$) ביחס למיצב הקבוצה והשפה המקומית ($M = 9.31; SD = 0.61$).

מכאן ניתן להסיק כי האימוץ ההתנהגותי של התרבות המקומית (כולל השפה הלאומית) הוא מסויג, כנראה בשל הקשר האמיץ של העולים לתרבות המוצא ולשפת האם. תופעה זאת מחזקת את הסברה המועילית בספרות כי הזדהות עם קבוצה אתנית אינה מחייבת

תמיד את אימוץ תרבותה ושפתה (Liebkind et al, 2004). מעניין לציין כי דפוסי תגובה דומים נמצאו גם בקרב מהגרים יוצאי חבר המדינות שנשאלו לגבי תפיסתם את זהותם כיהודים נמצאו גם בן-צאן (Ben-Rafael and Ben-Chaim, 2006; Gitelman, 2003). גם במקרה זה הביעו הנחקרים הזדהות עם העם היהודי ללא תחושת מחוייבות לאמץ את המסורת התרבותית. הייתכן שמדובר בדפוס המאפיין קבוצה אתנית זו, הנוטה להפריד דרך קבע בין מרכיבי הזהות השונים ולהסתפק בהגדרה הצהרתית של הזהות? שאלה זאת עשויה להוות בסיס לחקר מעמיק יותר בנושא. כאמור, המשתתפים במחקר מגלים רמה גבוהה של יכולת דו-לשונית ועמדות אינטגרטיביות וחיוביות כלפי השפה העברית ורכישתה, לצד נטייה חזקה להעדיף את השימוש ברוסית, דפוס המרמז על קונפליקט מסוים בין הרצון להשתלב לבין החשש להתנתק מהשורשים האתניים. המעמד הדמוגרפי החזק של עולי חבר-המדינות בארץ גורם לכך שעולים הנוטים מאוד לשמר את שפת האם אינם מתקשים למצוא הזדמנויות למימוש בחירה זו.

טבלה מס' 1 :

עמדות, תפיסות והתנהגויות הקשורות לזהות ולשפה, המאפיינות סטודנטים עולים מחבר העמים הלומדים באוניברסיטאות בארץ (N=153)

p	t	df	סטיית תקן	ממוצע	N		
0.32	-0.99	152	0.58	2.59	153	זהות רוסית (כללי)	זהות
			0.64	2.67	153	זהות ישראלית (כללי)	
0.46	-0.75	151	0.64	2.51	152	זהות רוסית (הזדהות)	
			0.68	2.58	152	זהות ישראלית (הזדהות)	
**0.00	4.11	152	0.44	2.65	153	זהות רוסית (התנהגות)	
			0.69	2.54	153	זהות ישראלית (התנהגות)	
*0.02	2.43	151	0.54	2.86	152	שימוש בשפה הרוסית	מידת השימוש בשפה (כללי)
			0.55	2.68	152	שימוש בשפה העברית	
0.52	0.64	150	0.33	4.85	151	תפיסת היומנה ברוסית	תפיסת היומנה השפתית
			0.30	4.83	151	תפיסת היומנה בעברית	
0.82	0.23	150	0.48	3.18	151	עמדות כלפי הרוסית	עמדות לגבי השפה (כללי)
			0.48	3.11	151	עמדות כלפי העברית	
**0.00	-27.79	148	1.32	6.07	149	תפיסת המיצב האתנולוגוויסטי - רוסי	מיצב הקבוצה והשפה
			0.61	9.31	149	תפיסת המיצב האתנולוגוויסטי - ישראלי	

* p < 0.05

** p < 0.01

ב. בדיקת יחסי הגומלין בין משתני המחקר השונים (ברמת הפרט) בוצעה באמצעות סדרת ניתוחי מתאם (Pearson's correlations). תוצאות עיבודים אלו העלו כמה מגמות עיקריות:

- בהתאם להשערות התאורטיות, עוצמת הזהות הישראלית מתחזקת באופן מובהק כפונקציה של מספר השנים בארץ ($r = 0.36$; $p < .003$), אך נחלשת ככל שהמהגר מבוגר יותר בעת העלייה ($r = -0.37$; $p < .003$). כן נמצא קשר שלילי מובהק בין גיל העלייה והשימוש בשפה העברית ($r = -0.52$; $p < .003$) לצד קשר חיובי מובהק בין גיל העלייה והשימוש בשפת האם ($r = 0.39$; $p < .003$): ככל שהנשאלים היו צעירים יותר בעת המעבר, כך נטו לדווח על שימוש רב יותר בשפה העברית. לחילופין, גיל עלייה מבוגר יותר נמצא קשור לשימוש רב יותר בשפת האם. כיווני ההשפעה של זמן השהות בארץ על השימוש בשתי השפות תאמו גם הם את הציפיות התאורטיות: ככל שתקופת השהות בארץ התארכה, כך דיווחו הנשאלים באופן מובהק על שימוש תדיר יותר בשפה העברית ($r = 0.44$; $p < .003$) ומועט יותר בשפת האם ($r = -0.33$; $p < .003$).
- בניגוד למצופה על-פי הספרות המקצועית, לא נמצא קשר מובהק בין זהות המוצא למשתנים הדמוגרפיים הקשורים להגירה. כלומר, זהות המוצא נמצאה 'חסינה' בפני השפעתם של גיל העלייה ושנות השהות בארץ. ממצא זה מחזק את התמונה המצטיירת לגבי דבקותם של יוצאי חבר המדינות בתרבות המוצא לאורך זמן. שוב אנו עדים לעוצמת הנטייה הקבוצתית לשמר את המורשת הרוסית, אפילו בקרב ילדים העולים ארצה בגיל צעיר. ניתן לשער כי תמיכת הסביבה הקרובה והמשפחה בשימור הזהות האתנית, וכן עוצמת הקבוצה והגיבוש הקהילתי המאפיין אותה, הם שמסייעים במניעת החלשותה של הזהות הרוסית עם הזמן.
- טבלה מס' 2 (להלן) מציגה את קשרי הגומלין בין המשתנים התלויים שנחקרו. לפי טבלה זו, כצפוי על-פי הספרות המקצועית, בולט במיוחד קשר חיובי מובהק ($p = .000$), בעל עוצמה חזקה, בין הזהות הישראלית לשימוש המדווח בשפה העברית ($r = 0.67$) וכן בין הזהות הרוסית לשימוש בשפת האם ($r = 0.42$). במקביל, קשרים מתונים יותר (אם כי לא מובהקים על-פי אלפא מתוקנת)¹ נמצאו גם בין הזהות הישראלית לעמדות כלפי השפה העברית ($r = 0.28$; $p = .001$) ובין זהות המוצא לעמדות כלפי השפה הרוסית ($r = 0.27$; $p = .001$). מכאן ניתן להסיק כי היחס לשפה נטה להיות חיובי יותר והשימוש בה גובר באופן מובהק ככל שההזדהות עם קבוצת דובריה מתעצמת.
- מעניין לציין כי נמצא קשר שלילי מובהק בין מדדי הזהות הישראלית והזהות הרוסית ($r = -0.36$; $p = .000$) וכן בין מדדי השימוש בשפת האם ושפת המקום ($r = -0.43$; $p = .000$). בירמן וטיילר (Birman and Tyler, 1994) מגדירים קשר שלילי זה כקשר 'קונפליקטואלי', המשקף את נטייתם של חברי הקבוצה להעדיף זהות/שפה אחת על פני השנייה. נטייה זאת אינה מאפיינת את הקשר בין עמדות העולים כלפי שתי השפות, שנמצא בלתי תלוי. דהיינו, יחס העולה לשפה אחת אינו משפיע על יחסו לשפה השנייה.
- ההשערה כי תפיסת היוקמה השפתית תורמת לקביעת דפוסי השימוש בשפה לא קיבלה תמיכה במחקר הנוכחי. ייתכן כי רמת השליטה הגבוהה של הנשאלים בשתי השפות הפכה את המשתנה הזה ללא רלוונטי.
- גם ההשערות לגבי הקשרים בין החיוניות האתנו-לינגוויסטית (ethnolinguistic vitality) - ראו הסבר לעיל, זהות ועמדות והתנהגויות שפתיות לא אוששו. לא נמצאו כלל קשרים מובהקים בין תפיסת הסטודנטים העולים את מיצב הקבוצה/השפה ומשתני המחקר האחרים, ולפיכך לא נמצאו סימוכין לממצאיהם של מחקרים המדווחים בספרות המקצועית על קיום קשרים בין משתנים אלה.

1 בשל ריבוי ההשוואות בניתוח יחסי הגומלין בין המשתנים, המובהקות נקבעה על פי מדד אלפא מחמיר יותר: $p < .001$

בבחינת הקשר בין עמדות והתנהגות בתחום השפה, שוב לא נמצאה תמיכה מובהקת לעמדה הגורסת כי עמדות שפתיות (למשל, יחס כלפי השפה וחיבורה) מנבאות העדפות בשימוש בשפה, ונראה כי שני מרכיבי השפה האלה הם בלתי תלויים אחד בשני לגבי האוכלוסייה הנחקרת. ממצאים דומים מדווחים גם לגבי אוכלוסיות אחרות שנחקרו, למשל, דוברי ספרדית בארצות הברית (Galindo, 1995) ובקטנים בצרפת (Hoare, 2000).

טבלה מס' 2: מתאמים (קורלציות) בין משתנים תלויים: מיצב (הערכת החיוניות האתנולוגיוויסטית), זהות, עמדות שפתיות, השימוש בשפה ותפיסת היומנה השפתית

תפיסת היומנה ברוסית	תפיסת היומנה בעברית	שימוש בשפה הרוסית (כללי)	שימוש בשפה העברית (כללי)	עמדות כלפי השפה הרוסית (כללי)	עמדות כלפי השפה העברית (כללי)	זהות רוסית	זהות ישראלית	תפיסת המיצב של קבוצת/ שפת המוצא	תפיסת מיצב הקבוצה/השפה הדומיננטית	
									1	תפיסת מיצב הקבוצה/השפה הדומיננטית
								1	.060	תפיסת המיצב של קבוצת/שפת המוצא
							1	.186	.094	זהות ישראלית
						1	-.357*	-.040	-.046	זהות רוסית
					1	-.180	.280	.253	.234	עמדות כלפי השפה העברית (כללי)
				1	-.084	.265	-.114	.173	.062	עמדות כלפי השפה הרוסית (כללי)
			1	-.178	.268	-.333*	.673*	.156	-.144	שימוש בשפה העברית (כללי)
		1	-.434*	.161	-.051	.424*	-.388*	.070	-.138	שימוש בשפה הרוסית (כללי)
	1	-.099	.241	-.056	.168	-.093	.102	.139	.081	תפיסת היומנה בעברית
1	-.0137	.103	-.186	.270	-.154	.112	-.094	-.041	-.009	תפיסת היומנה ברוסית

* p < .001

5. דברי סיכום

ניתוח כללי של תגובות הנבדקים לגבי כל המשתנים הכלולים במחקר נוטה לתמוך בממצאי הסקרים העדכניים בספרות לגבי עלייה זאת: קיימת נטייה כללית בקרב העולים להביע הזדהות עם החברה הישראלית - לצד שימור תחושת שייכות עזה לקבוצת המוצא, ללא קשר לאורך השהות בארץ והגיל בעת העלייה. עם זאת, ככלל, משתתפי המחקר מסתייגים מאימוץ התנהגותי של התרבות המקומית (כולל השימוש בשפה העברית) ונוטים לשמר דפוסי התנהגות המבטאים את הזדהותם עם התרבות והשפה הרוסית. גם תפיסת העולים את מעמדה הנחות של קבוצת המוצא בחברה הקולטת אינה מחלישה את הזהות הרוסית החזקה, המתגלה אצל המשתתפים במחקר. ניתוח קשרי הגומלין בין משתני המחקר השונים מאשש את הקשר האמיץ הקיים בין הזהות התרבותית ונטיות שפתיות. קשר זה בא לידי ביטוי בהעדפת שפה מסוימת בהתאם לעוצמת ההזדהות עם קבוצת/תרבות דובריה.

תופעה נוספת, העוברת כחוט השני בין ממצאי המחקר השונים, היא העדר הקשר בין עמדות הנשאלים לבין התנהגות התואמת עמדות אלה. דפוס זה חוזר על עצמו הן בתחום הזהות והן לגבי האוריינטציות השפתיות. נראה כי יש מקום להרחיב את החקר בנושא זה.

יש לציין כי אוכלוסיית המחקר הנוכחי מאופיינת ביכולת שפתית גבוהה (הן בשפת המקור והן בשפה המקומית) וכן בגילה הצעיר - יחסית לכלל עולי חבר המדינות. ייחודיותה של קבוצת נשאלים זו מגבילה במידת-מה את יכולתנו להכליל את ממצאי המחקר לכלל העולים ממוצא זה. לכן יש מקום לנסות ולדגום פלחי אוכלוסייה נוספים בקרב יוצאי חבר המדינות בארץ (ילדים, מתבגרים, חיילים וכד') וכן בחו"ל (למשל, גרמניה, ארצות-הברית וכד'), תוך השוואת הדפוסים המתקבלים במקומות השונים. לחילופין, ניתן להשוות בין עולים שהגיעו ארצה בגלי העלייה השונים וממדינות שונות בחבר העמים, או בין עולי חבר העמים לקבוצות עולים אחרות בארץ.

מכיוון שהמחקר הנוכחי הוא מחקר כמותי, המבוסס באופן בלעדי על נתונים שנאספו באמצעות שאלון, יש לבחון אפשרויות להרחבת בסיס הנתונים, כולל יישום שיטות איכותניות (ראיונות עומק). אפיק זה עשוי להעשיר את התמונה המצטיירת בסיפורים אישיים של עולים העוברים את המסע הבין-תרבותי והמתמודדים 'בזמן אמת' עם האתגרים אשר שמציב בפניהם מעבר זה.

מקורות

Ben-Rafael, E. (1996) Multiculturalism in sociological perspective. In R. Baubock, A. Heller and A. R. Zolberg (eds) *The Challenge of Diversity: Integration and Pluralism in Societies of Immigration* (pp. 133-154). Aldershot, England: Avenbury.

Ben-Rafael, E. and Ben-Chaim, L. (2006) *Jewish Identities in an Era of Multiple Modernities*. Raanana: Open University Press (Hebrew).

Berry, J.W. (1990) Psychology of acculturation. In J.J. Berman (ed.) *Cross-Cultural Perspectives: Nebraska Symposium on Motivation, Vol. 37* (pp. 201-234). Lincoln: University of Nebraska Press.

Birman, D. and Tyler, F.B. (1994) *Acculturation and adjustment of Soviet Jewish refugees in the United States. Genetic, Social and General Psychology Monographs, 120*, 101-115.

Bourhis, R., Giles, H. and Rosenthal, D. (1981) Notes on the construction of a 'subjective vitality' questionnaire for ethnolinguistic groups. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 2, 145-155.

Casesnoves-Ferrer, R. and Sankoff, D. (2003) Identity as the primary determinant of language choice in Valencia. *Journal of Sociolinguistics*, 7, 50-64.

Della Pergola, S. and Toltz, M. (2003) *Demographic Trends of the Jews in the Former Soviet Union*. Jerusalem: The A. Harman Institute of Contemporary Jewry, Hebrew University of Jerusalem.

Galindo, D.L. (1995) Language attitudes toward Spanish and English varieties: A Chicano perspective. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences* 17, 77-99.

Gardner, R.C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning, the Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.

Giles, H. and Byrne, J.L. (1982) An intergroup approach to second language acquisition. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 3, 17-40.

Giles, H. and Johnson, P. (1987) Ethnolinguistic identity theory: A social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language* 68, 69-99.

Gitelman, Z. (2003) The meaning of Jewishness in Russia and Ukraine. In E. Ben-Rafael, Y. Gorny and Y. Ro'i (eds) *Contemporary Jewries: Convergence and Divergence*. Leiden-Boston: Brill.

Golan-Cook, P (2007) Identity and Bilingual Orientations: The Case of Immigrant Students from the former Soviet Union in Israel. Doctoral dissertation, submitted to The Hebrew University of Jerusalem.

Hoare, R. (2000) Linguistic competence and regional identity in Brittany: Attitudes and perceptions of identity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 21, 324-347.

Horenczyk, G. (2000) Conflicted identities: Acculturation attitudes and immigrants' construction of their social worlds. In E. Olshtain and G. Horenczyk (eds) *Language, Identity and Immigration* (pp. 13-30). Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press.

Horowitz, T. (1999) "Integration or separatism?" In T. Horowitz (ed.) *Children of Perestroika in Israel* (pp.1-21). Lanham, Maryland: University Press of America, Inc.

Imbens-Bailey, A. (1996) Ancestral language acquisition: Implications for aspects of ethnic identity among Armenian-American children and adolescents. *Journal of Language and Social Psychology* 15, 422-443.

Kheimets, N. and Epstein, A.D. (2001) Confronting the languages of statehood: Theoretical and historical frameworks for the analysis of the multilingual identity of the Russian Jewish intelligentsia in Israel. *Language Problems and Language Planning* 25, 217 - 230.

Leshem, E. (2005) Immigrants from the Former Soviet Union: between segregation and integration in Israeli society. In: *Society and Economics in Israel: An Historical and Contemporary Perspective* (pp. 541-580) Jerusalem: Ben-Gurion University Press. (Hebrew reprint).

Leshem, E. and Lissak, M. (1999) Development and consolidation of the Russian community in Israel. In Shalva Weil (ed) *Roots and Routes: Ethnicity and Migration in Global Perspective* (pp. 135-171). Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press.

Leshem, E. and Lissak, M. (2001) The social and cultural establishment of the Russian community in Israel. In M. Lissak and E. Leshem (eds) *From Russia to Israel: Identity and Culture in Transition* (pp. 27-76). Tel Aviv: Hakibbutz Hameuchad (Hebrew).

Liebkind, K. (1993) Self-reported identity, depression and anxiety among young Vietnamese refugees and their parents. *Journal of Refugee Studies* 6, 25-39.

Liebkind, K., Kasinskaja-Lahiti, I. and Solheim, E. (2004) Cultural identity, perceived discrimination and parental support as determinants of immigrants' school adjustment: Vietnamese youth in Finland. *Journal of Adolescent Research* 19, 635-656.

Olshtain, E. (1998) Second language acquisition research and language teaching: What have we learned so far? *Hebrew Higher Education* 9, 1-15.

Olshtain, E. and Kotik, B. (2000) The development of bilingualism in an immigrant community. In E. Olshtain and G. Horenczyk (eds) *Language, Identity and Immigration* (pp. 201-208). Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press.

Phinney, J.S., Horenczyk, G., Liebkind, K. and Vedder, P. (2001) Ethnic identity, immigration and well - being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues* 57, 493-510.

Phinney, J., Romero, I., Nova, M. and Huang, D. (2001) The role of language, parents and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of Youth and Adolescence* 30, 135-153

Remennick, L. (2003) From Russian to Hebrew via HebRush: Integrational patterns of language use among Former Soviet immigrants in Israel. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 24, pp. 431- 453.

Schumann, J.H. (1978) *The Pidginization Process: A Model for Second Language Acquisition*. Rowley, Mass: Newbury House.

Shohamy, E. (1999) Language and Identity of Jews in Israel and the Diaspora. In D. Zisenwine and D. Schers (eds) *Present and Future: Jewish Culture, Identity and Language* (pp. 79-94). Tel Aviv University, School of Education.